

TĚŠÍNSKÉ
DIVADLO
ČESKÁ SCÉNA

John Steinbeck

O MYŠÍCH A LIDECH

Zdeněk Hrabal, Miroslav Liška, Vítězslav Kryške, Tomáš Hába

Jiří Ponča, Ondřej Frydrych, Jan Brija, Jindřich Tesarčzyk

Ředitel Těšínského divadla
Umělecký šéf České scény
Dramaturgyně České scény

Petr Kracik
Miroslav Liška
Magdalena Marie Franková

John Steinbeck

Premiéra 21. března 2026

O MYŠÍCH A LIDECH

Překlad
Režie
Scéna
Kostýmy
Hudba
Odborná spolupráce
Dramaturgie

Ota Ornest
Janusz Klimsza
Michal Syrový
Marcela Lysáčková
Zbyhněv Siwek
Martin Vaňka
Magdalena Marie Franková

Osoby a obsazení
GEORGE
LENNIE
CANDY
SPRÁVCE
CURLEY
CURLEYOVÁ
SLIM
CARLSON
CROOKS
NÁDENÍCI
PES

Zdeněk Klusák
Tomasz W. Przybyla
Miloslav Čížek
Vítězslav Kryške
Tomáš Hába
Bára Kuboň Vidomská
Zdeněk Hrabal
Miroslav Liška
Ondřej Frydrych
Jan Brija / Jindřich Tesarczyk / Jiří Ponča
Edita Jelínková / Eliška Doubková
Nora Kovaříková

Představení řídí
Text sleduje

Dominik Grác
Pavla Cwiertková

John Steinbeck

[1902–1968]

Sociálně angažovaný humanista, ekologický myslitel i pozorný kronikář americké společnosti — to všechno jsou části unikátní osobnosti, která patří k nejvýznamnějším americkým spisovatelům 20. století. John Steinbeck byl soudobou kritikou označován jako experimentátor, jeho literatura v sobě ale nese příběhy, jejichž naléhavost je relevantní i o století později.

Narodil se a vyrůstal v úrodném údolí kalifornského Salinas, kde ho obklopovaly zvlněné kopce, pacifické pobřeží, rozsáhlá pole a kde žili lidé, jejichž život byl s touto přírodou neoddělitelně spjat. Otec pracoval jako manažer mlýna, obchodník s krmivem a později jako okresní pokladník, matka byla učitelka, která v něm podporovala lásku k literatuře. Rodina neměla peněz nazbyt, ale díky společenské angažovanosti rodičů patřili Steinbeckovi k váženým členům komunity. Toto prostředí zásadně formovalo autorovo vidění světa; ve své tvorbě opakovaně zdůrazňoval, že pouto mezi člověkem a prostředím, které obývá, je určující pro jeho identitu i morální postoje. V tomto přesvědčení ho utvrdilo také hluboké přátelství s mořským biologem Edem F. Rickettsem, jehož poznal ve 30. letech.

Aby svým udělal radost rodičům, zapsal se na Stanfordovu univerzitu, studium ale nedokon-

čil. Kurzy tvůrčího psaní a anglistiky mu však pomohly rozvíjet to, co miloval. Vyzkoušel si různé dělnické profese (pracoval třeba ve stavebnictví či jako správce rekreačního sídla nebo u rybářů), ve volném čase se ale neustále snažil psát a přispíval do místních novin.

Na počátku třicátých let se seznámil s Carol Hennigenovou, která se stala jeho první manželkou. Její levicové smýšlení spolu s kontakty na aktivisty posílilo jeho zájem o sociální problémy společnosti a nabídlo mu nové perspektivy. Carol manželovi také pomáhala s úpravami prózy, naléhala na něj, aby omezil latinské fráze, a přepisovala jeho rukopisy.

V roce 1936 vydal Steinbeck sérii reportáží o nelidském vykořisťování pracovníků, kteří utekli do Kalifornie před prašnými bouřemi, jež zlikvidovaly oblast Velkých plání. Takzvaná Dust Bowl Trilogy, sestávající z knih *Bitva*, *O myších a lidech* a *Hrozny hněvu*, vyvolala velkou dávku odporu, zároveň ale přitáhla pozornost federálních úřadů a ty přijaly zákony, které pomohly situaci pracovníků zlepšit.

Jenže trilogie z meziválečných let se v literárních kruzích stala jeho prokletím. Zatímco zpočátku mnozí kritici a recenzenti odmítali autorovy naturalistické popisy, v pozdějších letech

se staly tyto sociální texty prizmatem, jakým byla nahlížena jeho další tvorba. Sláva a úspěch navíc negativně ovlivnily jeho manželství s Carol a přišel rozvod.

Během druhé světové války působil Steinbeck jako válečný zpravodaj a psal propagandistické texty podporující americkou válečnou politiku. Po válce se potýkal s depresí a fyzickými následky zranění. V pozdějších letech vyjádřil také podporu válce ve Vietnamu, za což se mu dostalo hlasité kritiky, a svá slova se pak marně snažil mírnit.

Díky sociálně angažovaným textům bylo možné jeho knihy vydávat také ve východním bloku; v roce 1947 navštívil také Československo, kde ho přivítal ministr kultury Zdeněk Nejedlý. Nikdy ale nesouzněl s komunistickou politikou a po třech návštěvách Ruska napříč desetiletími se stal také ostrým kritikem sovětských represí proti jednotlivci.

V 50. a 60. letech Steinbeck hodně cestoval a načas se přestěhoval do Anglie, kde hledal inspiraci pro moderní přepracování artušovských legend. Na sklonku života pak publikoval cestopisy o putování po USA, v nichž kriticky reflektoval morální úpadek americké společnosti. V roce 1962 získal Nobelovu cenu za literaturu, kterou mu ale mnozí nepřáli — domnívali se, že úroveň

jeho tvorby už dávno není na takové výši, která by zasloužila tak významné ocenění.

John Steibeck zemřel 20. prosince 1968 ve svém domě v New Yorku. Jeho tvorba, dílo a myšlenky přežily všechny kritické ohlasy, okamžiky autorovy vlastní slabosti, aktivní odmítání i politické represe různých vlád. A v rodném Salinas, kde se k němu zvláště ve 30. letech obraceli zády, dnes hrdě působí Národní Steinbeckovo centrum, které se snaží aktivně připomínat jeho ekologické a sociální myšlenky.

Český rozhlas, *Černá neděle* v *Dust Bowl*

National Steinbeck Center, *John Steinbeck Bio*

Timothy Egan, *Brudne lata trzdyziesty*

Miloslav Čížek, Tomáš Hába

Zdeněk Klusák, Tomasz Władysław Przybyła, Zdeněk Hrabal

Dust Bowl a environmentální vysídlení Velkých planin

Kořeny událostí, které Steinbeck zachytil jako novinář i literát, sahají do devatenáctého století. Území Velkých planin bylo původně polopouští, pro niž bylo typické sucho, silné větry a hluboce kořenící stepní trávy, které zpevňovaly půdu. Území nebylo systematicky obděláváno, místní kmeny kočovaly a živily se lovem (především bizonů) a sběrem plodin. Když je stát začal vytlačovat, usídlili se v oblasti noví osadníci, kteří se kvůli období vydatných dešťů mylně domnívali, že došlo k trvalé změně klimatu, a tak začali s požehnáním vlády rozorávat prérijní půdu a pěstovat obilí.

Na počátku 20. století se ale vrátilo dlouhodobé sucho, během hospodářské krize prudce klesly ceny plodin a farmáři se snažili kompenzovat ztráty rozšiřováním svých polí. Půda vyčerpaná nevhodnými zemědělskými praktikami ztratila schopnost zadržovat vodu, a když přišly silné větry (pro tuto oblast typické), proměnila se půda v masivní prachová mračna, která ničila vše, co jim stálo v cestě. Postižené území zahrnovalo zejména Oklahomu, Texas a části okolních států a rozsahem připomínalo Německo.

Zlikvidované farmy a města spustily přesun více než tři a půl milionu lidí, kteří nejčastěji mířili do Kalifornie. V důsledku probíhající hospo-

dářské krize se z uprchlíků stávala opovrhovaná chudina, hanlivě označovaná jako *Okies*. Lidé se zpočátku srocovali podél cest a na březích řek, vládou zřízené migrační tábory situaci řešily jen částečně. Policie vytvářela na hranicích blokády, které později odvolal soud, jehož argumenty degradovaly utečence na předmět obchodu. Místní samosprávy vydávaly zákony, jež ztěžovaly migrantům jakýkoli návrat do společnosti. Běženci tak žili v nevyhovujících podmínkách, zvýšila se dětská úmrtnost, mnozí podlehli tuberkulóze a plicním chorobám způsobeným prachem, zabíjela také podvýživa a následky brutálního vykořisťování ze strany podnikatelů. Některé studie poukazují na to, že mzda byla tím jediným, co odlišovalo podmínky utečenců od otroctví. Její výše se ovšem pohybovala hluboko pod úrovní důstojného živobytí. Ještě tvrdší dopady měla krize na černošské a mexické obyvatele; docházelo k masovým deportacím, a to i u osob narozených na území Spojených států, a v některých případech také k nuceným sterilizacím.

Podnikatelé, byznysmeni, statkáři a všichni, které Steinbeck podroboval kritice, autora obvinili z nenávisné propagandy. Zločiny popírali, jeho knihy byly demonstrativně páleny a v některých oblastech také zakazovány. Autorovi se

ale dostalo nečekané podpory ze strany první dámy Eleanor Rooseveltové, která oblast navštívila, román veřejně obhájila jako realistický a podpořila změnu.

Kongres, kde byly Steinbeckovy knihy předčítány, nakonec přijal zákony, které zajistily pracujícím v celé zemi programy sociálního zabezpečení, mezi nimi třeba pojištění v nezaměstnanosti, pracovní legislativu a dotace pro zemědělce.

Abigail G. H. Manzella, *The Environmental Displacement of the Dust Bowl*

Deborah Gardner, *The Roosevelts and John Steinbeck: 75th Anniversary of The Grapes of Wrath*

Dr. Susan Shillinglaw, *John Steinbeck, American Writer*

Hannah Holleman, *Colonialism, Racism and the Global Dust Bowl of the 1930s*

Tomáš Hába

Zdeněk Klusák, Bára Kubaň Vidomská

Miroslav Liška, Zdeněk Hrabal

Diagnóza Lennie

Ačkoli jsou lidé s různými formami mentálních postižení součástí společnosti od počátku věků, samotné obory psychologie a psychiatrie byly v době, kdy Steinbeckova novela spatřila světlo světa, prakticky ještě v plenkách. S postupným rozvojem i popularizací problematiky se ale začala výrazně proměňovat perspektiva, kterou můžeme nahlížet na postavu Lennieho Smalla; ta patří i dnes k pravděpodobně nejznámějším literárním zobrazením neurodivergence (souhrnný pojem pro diagnózy jako PAS, ADHD, ADD aj.). Pojďme se podívat na některá z témat, která byla v běhu času součástí Lennieho „jinakosti“.

Na úvod je nutné zmínit, že postava měla reálný předobraz. Skutečný Lennie nezabil dívku, ale předáka směny, jenž vyhodil jeho společníka, a v důsledku tohoto činu skončil v psychiatrické léčebně. Steinbeck ho porovnává s ostatními, zvláště s Georgem, a zdůrazňuje jeho odlišnost, díky níž je ale přirozenou součástí komunity vyloučených outsiderů. Způsob, jakým Lennie uvažuje a jedná, je zobrazován skrze protiklad „mysl dítěte, tělo obra“. Lennieho výrazná fyzická stránka a křehká mysl nezatížená morálními dilematy mu v očích čtenářů dávala punc dětské čistoty a zranitelnosti. Bylo na něj nahlíženo jako na objekt [Georgovy] péče a scházela perspektiva subjektu, tedy bytosti schopné prožívání [ačkoli odlišného].

S tím přímo souvisí morálně-etická problematika Georgova finálního činu: Je zabít osoby s mentálním postižením projevem milosrdenství? Steinbeck tuto otázku ještě komplikuje paralelou mezi smrtí Lennieho a smrtí Candyho psa. Nejenže oba jsou zabiti ránou do týlu, Steinbeck svou postavu navíc často přirovnává ke zvířatům (např. *nohy trochu vláčel, asi jako medvěd vláčí tlapy*). Někteří akademici pak poukazují na skutečnost, že v celé novele jsou explicitně zmíněny dva trestné činy, a zatímco Lennieho vražda je potrestána smrtí, čin George je společensky akceptován jako přijatelný.

Vnímání postavy Lennieho se ovšem začíná měnit s rozšiřováním znalostí o neurodivergenci. Ze všeho nejvíc odpovídají znaky v jeho chování i myšlení poruše autistického spektra (tedy PAS). K nejvýraznějším argumentům patří nepochopení sociálních norem (například v kontaktu s Curleyho ženou), senzorická senzitivita (fascinace měkkými věcmi), příliš doslovné chápání instrukcí a emoční dysregulace při stresových situacích. Ačkoli se jedná o autorskou volbu Steinbecka [opírající se o znaky skutečné osoby], jde o jeden z nejvýraznějších popisů neurodivergence v populární literatuře.

Přestože je jednotlivým aspektům věnováno v příběhu minimum prostoru, mnozí čtenáři [zejména ti z autistického spektra] dokážou

velmi konkrétně identifikovat Lennieho jednání i spouštěče jednotlivých situací. Tato perspektiva potlačuje perspektivu nevědoucího dítěte a odhaluje komplexní prožívání, které probíhá pouze v odlišných strukturách, než jaké očekává norma. Stále se přitom pohybujeme v mezích jednoho uměleckého díla. To, co se změnilo, jsou interpretační nástroje.

Absence adekvátní péče a vyčleňování toho, kdo je jiný, vedou k tragédii, která slouží jako kritika společenských struktur. V důsledku se také mění pohled na George — i on může být obětí systému, jenž selhal ve chvíli, kdy mu péče o Lennieho přerostla přes hlavu. Jiné kritické hlasy pak poukazují na to, že jeho čin vlastně legitimizuje násilí na lidech s postižením.

Jakým způsobem jsou postavy vnímány, je samozřejmě výrazně ovlivněno také audiovizuální adaptací. První divadelní realizace se odehrála v roce 1937 [autorem dramatizace byl sám Steinbeck] a první film se objevil o rok později. Lennieho hráli herci s výraznou fyzickou stavbou, kteří v různé míře pracovali s nemotorností; tyto znaky vycházely ze stereotypů pojících se s mentálním postižením. S ohledem na dobu, ve které se realizace objevovaly, byl kladen důraz na morální dilema George a sociální aspekty, jež se v příběhu objevují.

Významový posun k neurodivergenci se v současnosti nejdůrazněji projevuje v rámci pedagogických a komunitních divadel, která často připravují titul za účasti odborníků na autismus a neurodivergentních performerů. Režijní i herecké strategie se soustředí například na tempo řeči, práci s gesty nebo citlivost na zvuk a dotek, aby se co nejvíce přiblížily žité skutečnosti s diagnózou PAS. Záměrem je iniciovat debatu o tom, jak jsou neurodivergentní lidé zobrazováni a jaké možnosti a podporu jim — i jejich pečujícím — společnost nabízí.

Clare Lawrence, *Is Lennie a monster? A reconsideration of Steinbeck's Of Mice and Men in a 21st century inclusive classroom context*

M. Chapple, P. Davis, J. Billington, S. Williams, R. Corcoran, *Challenging Empathic Deficit Models of Autism Through Responses to Serious Literature*

Maria Popova, *John Steinbeck on Racism and Bigotry*

Kontroverze

Novela *O myších a lidech* má v originále přibližně 107 stran, které jsou dlouhodobě součástí nejrůznějších politických debat. V anglicky mluvících zemích se opakovaně objevovaly výzvy k vyřazení titulu z kurikula a některé americké školy a knihovny knihu rovnou zakazovaly. Jaké argumenty přitom zaznívaly?

Nejstarší z argumentů kritizoval protipodnikatelské postoje, které motivovaly změnu zákona. Postupně se ale objevovaly další argumenty pro zákaz a omezení knihy – novela je údajně příliš morbidní a depresivní, dle jiných přímo propaguje eutanázii. Všechny tyto aspekty byly označovány jako rizikové pro výchovu a vývoj dětí.

Velkým kamenem úrazu je jazyk. Steinbeck zachycoval autentickou mluvu oblasti a s tím tedy i vulgaritu či projevy rasové nenávisti. Ačkoli se děj knihy odehrává v době, kdy je otroctví dávno zakázáno, segregace a kulturní i systémový rasismus a xenofobie jsou stále hluboko zakořeněnou součástí společnosti. Steinbeck se vůči těmto projevům stavěl vždy kriticky, jak dokazuje například úryvek z jeho dopisů týkajících se vlastního původu: *Je mi líto doby, kdy člověk musí znát rasu člověka, než může být jeho dílo schváleno nebo zamítnuto. Nezdá se mi důležité,*

zda jsem Žid, či nikoli, a vím, že mé prohlášení je zbytečné, pokud se zainteresovaný kritik chce držet předem dané teze...

Jazyk jeho díla přesto obsahuje termíny, které v sobě nesou hlubokou historii plnou bolesti, křivd a nenávisti, a je na místě vést debatu, jež je problematizuje. Jeho postoje jsou důležitým kontextem, který pomáhá dílo chápat, nejsou ale explicitní součástí příběhu.

Nejvýraznější z kontroverzí se pak odehrála v poměrně nedávné historii. Nejvyšší soud USA vydal v roce 2002 rozhodnutí, které zakázalo popravy osob s mentálním postižením, a nechal jednotlivým státům prostor, aby definovaly vlastní kritéria pro posuzování intelektuální způsobilosti. V Texasu byl vytvořen precedens, který definoval výjimku na základě Steinbeckovy fiktivní postavy, a soudy tak hodnotily, zda je obžalovaný „chytřejší než Lennie“, a tedy způsobilý k popravě.

Tento přístup pracoval se stereotypními představami o mentálním postižení, nikoli s klinickými diagnostickými kritérii a zahrnoval laické posudky či otázky typu schopnosti lhát či sociálně fungovat. Kritici, včetně právníků Americké unie pro občanské svobody, poukazovali na absurditu a neetickou povahu takového precedentu, kte-

rý redukuje komplexní spektrum kognitivních schopností na literární archetyp. Ke zrušení nařízení došlo v roce 2017.

Kniha může být jen kniha. Živé debaty spojené s obsahem i formou tohoto titulu, stejně jako samotný Lennieho precedens, jsou však konkrétním příkladem toho, že literární díla mohou a mají přímé důsledky pro životy skutečných lidí.

John Chipman, *How Lennie in Of Mice and Men influences Texas death row cases*

Maria Popova, *John Steinbeck on Racism and Bigotry*

NPR, *Supreme Court Will Consider Legality Of The „Lennie Standard“*

PEN, *On John Steinbeck's Of Mice and Men*

Vítězslav Kryške, Zdeněk Klusák

Bára Kuboň Vidomská, Ondřej Frydrych

Zdeněk Klusák, Tomasz Władysław Przybyła

Miloslav Čížek

Ředitelka provozu a ekonomiky Iris Heclová
Šéf jevištního provozu Roman Sekula
Šéf provozu světla a zvuku Vladimír Rybář
Vedoucí dekorací dílny Kristina Libosková
Vedoucí krejčovny Karin Kohutková
Vedoucí vlásenkárny Šárka Szeligová
Vedoucí rekvizitárny Josef Kurek
Vedoucí garderoby Jana Černá

Světla Robert Kurkiewicz / Dariusz Molicki
Zvuk Dominik Malyjurek / Martin Hronek
Vlásenky Milena Faltová
Rekvizity Ivana Kolondrová
Garderoba Jana Černá / Monika Minarzová
Jevištní technika Jiří Ponča / Jindřich Tesarczyk / Jiří Gebhart / Jan Brija / Roman Szarowski

Ředitelka obchodu a komunikace Kateřina Mertha
Šéf obchodního oddělení Daniel Jeleň

Redakce programu Magdalena Marie Franková
Jazyková korektura Martina Bojdová
Foto Miroslav Pawelek
Grafický zlom Leona Labajová
Tisk KLEINWÄCHTER holding s.r.o., Frýdek-Místek

Nositelé autorských práv k dílu zastupuje DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s.,
Krátkého 143/1, 190 03 Praha 9 – Vysočany.

Inscenace vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky,
Moravskoslezského kraje a města Český Těšín.

Požíování zvukových nebo zvukově obrazových záznamů je zakázáno!

Bára Kuboň Vídomská, Tomasz Władysław Przybyła

VSTUPENKY, PŘEDPLATNÉ, DÁRKOVÉ KARTY

POKLADNA NA NÁMĚSTÍ

náměstí ČSA 10, Český Těšín

úterý—pátek 13:00—16:00

+420 558 668 195 / kasa@tdivadlo.cz

POKLADNA V DIVADLE

Ostravská 67, Český Těšín

úterý—pátek 8:00—12:00

+420 596 410 070 / kasa@tdivadlo.cz

TĚŠÍNSKÉ DIVADLO ČESKÝ TĚŠÍN, p. o.

Ostravská 67, 737 35 Český Těšín

+420 558 746 022/23

obchodni@tdivadlo.cz

www.tdivadlo.cz

MINISTERSTVO
KULTURY

Moravskoslezský
kraj

Č E Š K Ý T Ě Š Í N

RADIO 90

KVĚTINKA
Dárková karta